

Družbena problematika načrtovanja rojstev

(Nadaljevanje)

ZGODOVINA NAČRTOVANJA ROJSTEV

Poleg nasilnih posegov, s katerimi je človek že v davni zgodovini skušal omejevati število prebivalstva, so ljudje v vseh časih uporabljali tudi manj krute načine za zmanjševanje prirastka. Zgodovinski viri in antropološke študije navajajo dokaze, da je bila nasilna prekinitvev nosečnosti v navadi pri vseh primitivnih plemenih pradružbe, pa tudi pozneje je bila to metoda, ki so jo uporabljali najpogostejše. Metode za preprečevanje zanositve so bile manj v rabi, čeprav so jih poznala vsa ljudstva od davnine do danes. Prastare priče so hebrejski mit o Onanu, kontracepcijski recepti na staroegiptovskih papirusih, skrivnostne trave afriških in južnoameriških vračev ter droge, h katerim so se kljub znameniti Hipokratovi prisegi zatekali tako antični Grki kakor Rimljani (starogrški ginekolog Soranos iz Efeza).

Nova etika krščanstva je v srednji vek prinesla povsem drugačen odnos do teh vprašanj. Nauk sv. Avguština in Tomaža Akvinskega je spočetje, prvi cilj zakona, prepovedoval ločevati od njegovih drugotnih ciljev. Kontrola rojstev je veljala za protinaravno in nemoralno. Splav so postavljali poleg detomora, ga razglašali za smrtni greh in ga še celo v renesansi kaznovali s smrtjo ali z izobčenjem.

Omembe vreden prelom v zgodovini načrtovanja rojstev pomeni 17. stoletje, ko so ženske sicer zelo maloštevilnega sloja visoke družbe začele uporabljati kontracepcijske metode predvsem zato, da bi si ohranile družabno udobje. To je mogoče razbrati iz njihove zaupne korespondence (npr. svetovno znana Pisma gospe de Sévigné). Konec 18. stoletja se je z napredkom medicine in postopnim popuščanjem cerkvene avtoritete začelo omejevanje rojstev širiti med vse sloje naroda — najprej v Franciji, ki je pomenila višek tedanje civilizacije. Odtlej se je krivulja natalitete v tej deželi vztrajno spuščala (t. im. »bela kuga«) in se zaustavila šele po II. svetovni vojni.

V »Eseju o načelu populacije« (1798) je Malthus razvil svojo znano populacijsko teorijo, kjer poleg sredstev, s katerimi naravna (in družbena) stihija vzdržuje ravnotežje v številu prebivalstva, omenja tudi zavestno omejevanje rojstev po metodi zdržnosti. Ne pod vplivom tega nauka o grozeči preobljudenosti, temveč ker so jih prisilile strahotne razmere in beda v obdobju industrijske revolucije, so se začele angleške delavke zatekati čedalje bolj k splavom, čeprav za ceno zdravja in celo življenja. Ni čuda, da se je gibanje za humanejše oblike uravna-

vanja rojstev zgodaj začelo tudi v Angliji. Tu je Francis Place že leta 1832 sprožil akcijo s popularnimi propagandnimi gesli, ki so imela širok odmev. Značilno je, da so se stotisoči njegovih letakov morali širiti tajno. Postopno si je kontracepcija v 19. stoletju utrla pot iz Anglije in Francije na Nizozemsko, na Dansko, Norveško, v ZDA in drugam. Boj za osvoboditev delavske žene od stihije nekontrolirane rodnosti se je konec 19. stoletja razvnel tudi med delavstvom v deželah z razvito socialno demokracijo, last najširših ljudskih slojev pa postaja načelo kontracepcije šele danes.

Med borci zoper družbeno zlo abortusa je na častnem mestu ime ameriške sestre Margaret Sanger. Opirajoč se na izjave nekaterih naprednih piscev-zdravnikov, ki so poudarjali, da morajo uravnavanje rojstev prvi razumeti zdravstveni delavci in jo s poštenimi nameni posredovati ljudstvu, je 1916. leta v New Yorku odprla prvo posvetovalnico za kontracepcijo. Prepričala se je namreč, da zdravniki puščajo siromašne ženske v stiski povsem brez pomoči, čeprav so bile ogrožene ne samo iz socialnih, temveč tudi iz medicinskih razlogov. Posvetovalnico so oblasti takoj zaprle. Sangerjeva se je spustila v boj in začela v javnosti razkrivati pereče probleme na področju človeške reprodukcije, ki je dotlej veljalo za nedotakljivo. Po 60 letih boja, polnega izgonov in posedanja po zaporih, se je tej upornici posrečilo uveljaviti načelo humanega uravnavanja rojstev ne samo v domovini in razvitem delu sveta, temveč tudi v organizacijah svetovnega obsega za to področje.*

V tem dogajanju imajo velik delež zdravniki. Udeleževali so se boja na obeh straneh fronte, za kontrolo in proti kontroli rojstev. Posebno velike so njihove zasluge pri odkrivanju uspešnih kontracepcijskih metod (npr. dr. Kan Majima, ustanovitelj prve posvetovalnice za kontracepcijo na Japonskem leta 1923; ameriški endokrinolog dr. Pincus — prve tablete iz sintetičnega hormona 1959 itd).

Ko proučujemo socialno problematiko načrtovanja rojstev, nam je v največjo oporo bogato empirično gradivo sociologije visoko razvitih dežel z razčlenjeno družbeno strukturo, kjer ima ta pojav že dokajšnjo tradicijo. Nasprotno pa je v družbeni misli dežel z različnimi socialističnimi programi in v marksističnem družboslovju prav do nedavna zevala praznina** in je šele v zadnjih letih znatno naraslo zanimanje za ta vprašanja.

Poleg izraza »kontrola rojstev« so se po vsem svetu drugo za drugim udomačila nova imena, ki prav tako kot gibanje sámo izhajajo iz zahodnih dežel. Takoj pa je treba poudariti, da se vsebina teh izrazov, kakor jih pojmujejo v anglosaksonskem svetu, ne ujema.

Kontrola rojstev je pojem iz pionirskih dni gibanja, ko se je le-to omejevalo na osnovno pomoč ženskam v stiski in se ob tem še borilo zoper nezaupljivo javno mnenje. Znanstveno raziskovanje človeške reprodukcije se še ni razmahnilo, zato so prizadevanja ostala na ravni priložnostnih dobrodelnih akcij in po-

* Zlasti (IPPF) International Planned Parenthood Federation — Mednarodna organizacija za načrtovano starševstvo, ustanovljena leta 1952 na konferenci indijskih žena v Bombayu.

** Če izvzamemo parlamentarno debato o splavu v Sovjetski zvezi za časa Lenina, pobude jugoslovanskega delavskega gibanja med dvema vojnama ter, po II. svetovni vojni, Poljsko in Jugoslavijo, ki sta od vsega začetka enakovredno sodelovali v mednarodnih strokovnih in političnih razpravah o tem problemu.

enostavljenih pojmovanj. Problem so dojemali le v smislu omejevanja rojstev in ga zastavljali kot konflikt, v katerem so ženske osamljene in postavljene nasproti »sovražnemu« moškemu taboru. Izraz »načrtovanje družine« označuje trideseta leta, ko so se cilji gibanja razširili na celotno družino in je postalo jasno, da je tudi moški v tem vprašanju na določen način prizadet. Poleg tega se je pokazalo, da je premalo govoriti zgolj o omejevanju rojstev. Če naj bo načrtovanje rojstev odločanje staršev o tem, koliko otrok bodo imeli in kdaj, lahko kontrola rojstev pomeni ravno nasprotje omejevanja — namreč prizadevanje, da bi subfertilni pari lahko imeli otroka. To je bilo obdobje silovitega razmaha zakonskih svetovalnic, dispanzerjev za pomoč v infertilnosti — skratka, klinična faza gibanja.

Kmalu se je tudi usmerjenost na družino in na izključno zdravstvene nasvete izkazala za pomanjkljivo. Problematika spolnosti se uveljavlja tudi izven družinske institucije, uspeh pa brez vzgoje in motiviranja najširših družbenih plasti ni mogoč. Gibanje mora potemtakem zajeti najširše množice in jim privzgojiti občutek, da je odgovorno in zavestno usmerjanje rojstev njihova pravica. Ta spoznanja odsevajo v pojmu »načrtovanega starševstva«.

V šestdesetih letih, ko je začela groziti neposredno, pa je čezmerna obljudenost našega planeta razgibala tudi politike. Starim težavam se je pridružil še en zaplet — kako urediti razmerje med populacijsko politiko kot silo nad ljudmi na eni strani ter med načeloma prostovoljnim in demokratičnim gibanjem za zavestno spočetje na drugi strani. Mnenja se diferencirajo in soočajo še danes. Centralno problematiko današnje faze gibanja najbolje zajema izraz »populacijska

Omenim naj, da so razlike med posameznimi termini (Birth Control, Family Planning, Planned Parenthood, Population Control) celo v zahodnih deželah, odkoder ti pojmi izhajajo, znane le najožjim specialistom. Večinoma jih uporabljajo za sinonime — seveda vsakdo v smislu svojih stališč.

Težav na znanstvenem in posebej na družbenem področju zaradi stoletnih predsodkov in vsakovrstnih interesov v zvezi z vprašanji prebivalstva še dolgo ne bo konec. Možnost prenaseljenosti je eden tistih produktov znanstveno tehnološke revolucije, ki jih človek ni imel v načrtu in so ga nepričakovano pripeljali v današnji kritični položaj. Zastrupitev naravnega okolja, organizacijski kaos in naraščajoči psihološki pritisk življenja v velemestih, ukrotitev populacije postajajo eksistenčna vprašanja celotne vrste, vede o njih (med njimi tudi naše raziskovalno področje) pa se postopno spajajo v eno osrednjih znanosti prihodnjih desetletij — futurologijo. V mislih imam kompleksno znanost o temeljnih vprašanjih človekove prihodnosti, seveda brez zmotnih nazorov, ki jih pod tem imenom vse prepogosto uvajajo v znanost predvsem zahodnjaški teoretiki. Futurologija je danes še v procesu nastajanja, a ji široke možnosti razvoja odpira sodobna kibernetika. Vsa ta vprašanja pa so v prvi vrsti politična vprašanja. Naša civilizacija je razvila velikansko silo znanosti in tehnike. Toda z njo upravljajo maloštevilni centri moči, največkrat v prid lastnim ozkim interesom in ne glede na to, da zdaj ne ogrožajo več »samo« podrejenih množic, ampak obstoj celotnega človeštva in s tem tudi sami sebe. V tej točki se mora svet družbe nujno spremeniti, če naj obstane. Današnji čas je prelomnica, ki bi morala pomeniti uvod v pravo revolucijo odnosov med ljudmi.

(Prihodnjič nadaljevanje: Pomen načrtovanja rojstev za posameznika in družbo)

Viri:

1. Excerpta Medica Foundation: Dokumentacija 7. konference IPPF v Singapuru od 10. do 16. februarja 1963 (Amsterdam, New York, London, Milano, Tokio 1963).
 2. Zapis ob razstavi o zgodovini kontracepcijskih sredstev v Santiagu 1967 (International Planned Parenthood News št. 157, marec 1967).
 3. Dr. Mojić A., dr. Kokić O.: Priručnik za kontracepciju (Beograd, 1967).
 4. Houghton Verd: IPPF — njena zgodovina in vpliv (London, april 1962).
 5. Bole Cita: Epidemija dvajsetega stoletja (Otrok in družina, št. 1/1964).
 6. T. Sjövall: Načrtovano starševstvo in populacijska politika (bilten IPPF, ER 99, Item 10. 1.; London, 1. okt. 1970).
 7. Loewy Ariel- Človekova enajsta ura? (Naši razgledi, št. 15/1969).
 8. Jermol Mitja: Predzadnja šansa človeštva (Delo, 5. februarja 1972).
-

DOMAČE ŽIVALI SO VČASIH NEVARNE TUDI ČLOVEKU

Mačka in pes nam delata družbo in nas razveseljujeta tudi drugače. Še bolj zadovoljno pa bomo živeli z njima, če se bomo zavedali, kakšne nevarnosti nam lahko prete od njih in se zato lažje obvarujemo teh nevarnosti. Enako velja glede živali, ki se včasih zatečejo k drugim hišam, bodisi da se zgube ali pa lastniki iz kakršnegakoli vzroka prenehajo skrbeti zanje.

Pri taki živali, ki se sama približa hiši, moramo še bolj paziti na higieno rok, s katerimi se je dotikamo. V slini mačk so namreč lahko bakterije, ki poleg drugih obolenj povzročajo tudi vnetju slepiča podobno vnetje bezgavk okoli slepiča. To vnetje je dobro ločiti od pravega vnetja slepiča, ker tu ni potrebna operacija in se bolezen pozdravi z antibiotiki. Da ga lažje ločimo, naj povemo, da napada le mlade ljudi in da je teh obolenj največ pozno jeseni, pozimi in nekaj poleti.

Od mačke ali psa lahko dobimo posebne mačje ali pasje gliste, ki so bolj neprijetne od navadnih človeških, pač zato, ker razen skozi pljuča, koder potujejo človeške, potujejo (njihove drobne ličinke) tudi še drugod po telesu. Predvsem je to trebuh in zato otroci včasih čutijo hude bolečine, lahko pa gliste zaidejo tudi drugam, npr. v oči. Zato je mačke in pse treba od časa do časa rešiti teh glist, in to s posebnimi zdravili za tako imenovano dehelmintizacijo (da jih rešimo črvov).

Bolj nevarno je sicer imeti psa, ki nosi malo pasjo trakuljo. Jajčeca se izločajo v njegovem blatu in pri slabi higieni zaidejo tudi v človeka z rokami ali s hrano. Iz njih se razvije ehinokok, velika mehurjasta tvorba, ki lahko vodi do smrti, če ga pravočasno ne spoznamo in operiramo. Najčesče se ehinokok naseli v jetrih ali pljuči človeka. Tudi te nevarnosti nas varuje dehelmintizacija psov. Pri človeku pa nas k pravi diagnozi privedejo posebni kožni testi ter klinična in rentgenska slika pljuč. Operacija zahteva skrajno previdnost, ker je sicer nevarnost šoka med operacijo, če tekočina mehurnjaka pride v stik s tkivom človeka nosilca.

Ker ima mačka, kot smo omenili, v slini škodljive bakterije, čeprav je sicer zdrava, lahko nastane po mačjem ugrizu ali celo prasku posebno vnetje ranice, ki nenavadno močno oteče. Otečejo tudi bližnje bezgavke in vse skupaj je dobilo posebno ime »bolezen mačjega ugriza« ali, kot pravijo Francozi »Maladie du griff de chat« oziroma Angleži »Cat scratches disease«.

Posebno pa morajo na higieno rok paziti nosečnice, kadar si dajo opravka z mačkami. Te namreč lahko v svojem črevesju nosijo povzročitelja toksoplazmoze, ki utegne okužiti nosečnico v nespoznavni obliki, pa preide na plod in ga okvari, ker je ta dovzetenjši za take vrste okvar. To je parazitarina bolezen, ki so jo najprej odkrili na nekem afriškem glodavcu, sedaj pa jo včasih najdemo kot povzročiteljico prirojenih okvar, zlasti centralnega živčevja in oči novorojencev. Zanja so sicer v manjši meri dovzete tudi druge starosti, najbolj pa plod, ko je še v materi.

Dr. B. B.